

STRATEEGILISE KAUBA KOMISJONI 2009. AASTA TEGEVUSARUANNE

Strateegilise kauba komisjon on Välisministeeriumi juurde moodustatud strateegilise kauba litsentsimis- ja järelevalvekomisjon, kuhu kuuluvad Välisministeeriumi, Kaitseministeeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi, Kaitsepolitsei ameti, Politsei ameti (alates 2010. aastast Politsei- ja Piirivalveamet) ning Maksu- ja Tolliameti esindajad. Strateegilise kauba seaduse § 48 kohaselt esitab strateegilise kauba komisjon Vabariigi Valitsusele tegevusaruande vähemalt kord aastas.

I. Ülevaade rahvusvahelise ekspordikontrolli arengust ja strateegilise kauba komisjoni tegevusest 2009. aastal

Rahvusvahelise strateegiliste kaupade ekspordikontrolli eesmärk on valvata sõjaliste ja kahesuguse kasutusega kaupade tarnete järele, et tagada rahu ja julgeolek. Ekspordikontrollisüsteem on välja töötatud rahvusvaheliste relvavaleviku tõkestamise lepingute täitmiseks. Iga aastaga kasvab ekspordikontrolli tähtsus seoses vajadusega takistada terrorismi ja massihävitusrelvade levikut.

Eesti on kolme ekspordikontrollirežiimi osaline. Nendeks on Wassenaari kokkulepe (Wassenaar Arrangement), Tuumatarnijate grupp (Nuclear Supplier's Group) ja Austraalia grupp (Australia Group). Eesti osales 2009. aastal Wassenaari kokkuleppe organisatsiooni üldtöörühma, eksperdirühma ning julgeoleku- ja luureekspertide regulaarsetel kohtumistel ja plenaaristungil Viinis, Tuumatarnijate grupi konsultatiivkomitee kohtumistel Viinis ja plenaaristungil Budapestis ning Austraalia grupi plenaaristungil Pariisis. Nagu eelmistelgi aastatel, ei saavutanud Raketitehnoloogia kontrollirežiimi (Missile Technology Control Regime) riigid ka 2009. aastal konsensust uute liikmete kaasamise suhtes (liikmestaatust ootab peale Eesti veel seitse EL liikmesriiki) ning seetõttu lükkub Eesti ühinemine selle organisatsiooniga tulevikku. Eesti on liitumiskriteeriumid täitnud.

2009. aasta augustis hakkas kehtima uus Euroopa Liidu kahesuguse kasutusega kauba määrus 428/2009. Peamiseks muudatuseks võrreldes määrusega 1334/2000 on vahenduse ja transiidi kontrolli lisandumine. Euroopa Liidu ühised nimekirjad: kahesuguse kasutusega kaupade nimekirja ja nende kaupade nimekirja, mida on võimalik kasutada surmanuhtluse täideviimiseks, piinamiseks või muul julmal, ebainimlikul või alandaval moel kohtlemiseks või karistamiseks, kohaldatakse Eestile otse. Rahvusvahelistes ekspordikontrollirežiimides rakendatavaid strateegilise kauba nimekirju täiendati, muudatused kanti üle ka Euroopa Liidu nimekirjadesse. Eesti Vabariigi sõjalise kauba nimekirja vastavusse viimine Euroopa Liidu ühises sõjaliste kaupade nimekirjas 2009. aastal tehtud täiendustega on praegu menetluses.

2009. aastal võeti vastu Euroopa Liidu direktiiv 43/2009 kaitsetarbeliste toodete ühendusesisese veo tingimuste lihtsustamise kohta. Läbirääkimised selle üle õnnestus edukalt lõpetada 2008. aastal. Direktiivi eesmärk on lihtsustada reegleid ja korda, mida kohaldatakse kaitsetarbeliste toodete ühendusesisese veo suhtes, et tagada siseturu nõuetekohane toimimine. Direktiivi ülevõtmiseks Euroopa Liidu liikmesriikides on aega 2011. aasta juunini. Selle direktiivi rakendamise ühtsete

põhimõtete väljatöötamiseks on loodud töörühm, kus osaleb ka Eesti. Strateegilise kauba komisjon on juba alustanud tööd direktiivi ülevõtmiseks Eestis.

Strateegilise kauba komisjoni esindajad osalesid aktiivselt ka ekspordikontrolliga seotud Euroopa Liidu töörühmades (tavarelvastuse ekspordikontrolli töörühm (COARM) ja kahesuguse kasutusega kaupade ekspordikontrolli töörühm (WPDUG)), kokku 14 korral.

Inim- ja finantsressursside piiratuse tõttu 2009. aastal komisjoni esindajad rahvusvahelistel PSI-alastel (*Proliferation Security Initiative* – massihävitusrelvade leviku tõkestamise initsiatiiv) õppustel ei osalenud. Õppustel osalemist takistas ka nende toimumise koha geograafiline kaugus.

II. Strateegilise kauba alase teadlikkuse tõstmine 2009. aastal

Strateegilise kauba komisjon peab oluliseks tõsta strateegilise kauba alast teadlikkust nii komisjoni klientide – ettevõtete, teadus- ja õpperingkondade – kui ka komisjoni liikmesorganisatsioonide seas.

2009. aasta märtsis toimus tolliametnikele ning Sisekaitseakadeemia tollieriala üliõpilastele kolmepäevane koolitus, kus käsitleti keemia-, bio- ja tuumarelvade ning raketitehnoloogiat ja neis valdkondades kasutatavaid strateegilise kauba kontrolli vajavaid kaupu. Lektoriteks olid Kaitsepolitsei ameti, Välisministeeriumi ning Maksu- ja Tolliameti ametnikud. Programm koostati USA Rahvusliku Tuumajulgeoleku Administratsiooni materjalide alusel.

Koostöös USA Rahvusliku Tuumajulgeoleku Administratsiooni ja Strategic Trade Services OÜ-ga korraldati 2009. novembri alguses strateegilise kauba alal kaks teabepäeva. 4. novembril 2009 toimunud teabepäev oli esimene omalaadne, mille sihtrühm ja teemad olid valitud teadusringkondade huve silmas pidades. 5. novembril 2009 toimus seminar ettevõtetele. Mõlemad üritused said väga positiivse tagasiside.

Eesti osales ettekandega Tbilisis korraldatud strateegilise kauba kontrolli käsitleval seminaril, mis peeti Euroopa Liidu rahvusvahelise teavitustegevuse programmi raames. Aasta teisel poolel tutvustati strateegilise kauba komisjoni tööd Riigikogu väliskomisjonis.

Strateegilise kauba komisjon püüab levitada ekspordikontrolli ja selle vajalikkust käsitlevat teavet, kohtudes erialaliitude ja ettevõtetega. 2009. aastal kohtuti biotehnoloogia liidu ja IPSC laskesportlaste liiduga. Strateegilise kauba komisjon tutvustas end samuti kaitsetööstusliidule, kellega põhjalikum kohtumine toimub loodetavasti 2010. aastal. Samuti avaldati artikkel Kaubandus- ja Tööstuskoja Teatajas.

2009. aastal külastasid Maksu- ja Tolliameti ametnikud koos strateegilise kauba komisjoni kuuluvate ametkondade esindajatega kaheksat strateegilise kaubaga tegelevat ettevõtet. Külastuste eesmärgiks oli tutvustada strateegilise kauba kontrolli valdkonna õigusakte ja tolli töökorraldust, et suurendada ettevõtete teadlikkust ja seaduskuulekust. 2010. aastal külastused jätkuvad.

2009. aasta sügisel moodustati Maksu- ja Tolliameti eestvedamisel töörühm, kuhu kuuluvad Keskkonnaameti kiirgusosakonna, Kaitsepolitsei ameti, Päästeameti ja

Piirivalveameti (alates 2010. aastast Politsei- ja Piirivalveamet) esindajad. Töörühma eesmärgiks on töötada välja ühistegevusjuhend radioaktiivse salakauba avastamiseks Euroopa Liidu välispiiril. 2010. aasta kevadel on ametid juhendi heaks kiitnud ja seda hakatakse rakendada.

2009. aastal analüüsis Maksu- ja Tolliamet täpsemalt Eesti kaubavahetust riikidega, kelle suhtes on kehtestatud embargo. Valmis keemiarelva prekursorite liikumise ning kahesuguse kasutusega kaupade 3., 5. ja 6. kategooria analüüs. 2010. aastal jätkatakse nimetatud kaubavahetuse seiret ja analüüsi ning vaadeldakse põhjalikult võimaliku biorelvaga seotud kahesuguse kasutusega kaupade liikumist.

III. 2010. aastal kavandatavad strateegilise kauba kontrolli tõhustamise meetmed

2010. aastal on strateegilise kauba komisjonil kavas mitmeid tegevusi, mis peaksid strateegilise kauba kontrolli Eestis tõhustama ning parandama strateegilise kauba komisjoni töökorraldust. Sellisteks tegevusteks on muu hulgas:

- strateegilise kauba seaduse uuendamine, et viia see kooskõlla alates 2004. aastast toimunud arenguga rahvusvahelise ekspordikontrolli valdkonnas (määrus 428/2009, direktiiv 43/2009) ning kõrvaldada seaduses sisalduvad lüngad ja mitmetimõistetavused;
- strateegilise kauba nimekirjade ajakohastamine, et viia need vastavusse kontrollirežiimide nimekirjades tehtud muudatustega;
- ettepanekute tegemine karistusseadustiku muutmiseks, et viia strateegilise kaubaga seotud õigusrikkumiste eest määratavad karistused vastavusse nende ohtlikkuse ja rahvusvahelise praktikaga;
- strateegilise kauba kontrolli teemalise seminari korraldamine prokuröridele jt õigusemõistmisel osalevatele instantsidele selleks, et suurendada nende teadmisi strateegilise kauba kontrolli ja rahvusvahelise julgeolekukeskkonna kohta ning parandada otsuste kvaliteeti (on lükkunud seoses karistusseadustiku muutmise plaaniga 2008. aastast 2010. aastasse);
- ajakirjanduse huvi korral valdkonda tutvustavate artiklite avaldamine;
- tehniliste ja rahaliste vahendite olemasolu korral uue täiustatud elektroonilise litsentsimisprogrammi kasutuselevõtmine;
- muude relvastuskontrolli puudutavate aktuaalsete küsimustega tegelemine, sealhulgas küberrünnaku temaatika käsitlemine relvastuskontrolli kontekstis, eeltöö tegemine ettevõtjasisese nõuetele vastavuse programmi (*Internal Compliance Program – ICP*) ja uute üldlubade kasutuselevõtuks ning osalemine relvaseaduse muutmise töörühmas, demilitariseerimisnõuete väljatöötamisel, mõningate litsentsimist puudutavate erijuhtude paremal lahendamisel ja koostöö edendamisel teiste ametkondadega ekspordikontrolli tõhustamisel.

Komisjoni liikmete hulka kuuluvatest järelevalveorganisatsioonidest on Kaitsepolitseiametil 2010. aastal plaanis tõhustada koostööd erinevate riikide eriteenistustega tavarelvastuse ja massihävitusrelvade ning nende valmistamiseks vajaliku tehnoloogia, materjalide ja seadmete ebaseadusliku leviku tõkestamiseks ning osaleda valdkondlikel rahvusvahelistel õppustel, et harjutada eri stsenaariumide kohaselt riikidevahelise ühistegevuse läbiviimist. Riigisiselt on Kaitsepolitseiametil 2010. aastal plaanis jätkata sõjaliste ja kahesuguse kasutusega kaupade ning lõppkasutajate järelevalvet, pöörates senisest enam tähelepanu tulirelvade komponentide ebaseadusliku veo tuvastamisele.

Maksu- ja Tolliametil on 2010. aastal kavas jätkata strateegilise kaubaga tegelevate ettevõtete külastamise traditsiooni ning teha nii esma- kui ka korduskülastusi. See võimaldab pidada ettevõtetega dialoogi ning juhtida nende tähelepanu valdkondlikele õigusaktidele ja võimalikele probleemidele. 2009. aastal jätkub ka kaheksa kasutusega kaupade ekspordi ja impordi analüüs. Suuremat tähelepanu pööratakse keemiarelvade lähteainete võimaliku piiriülese liikumise analüüsile.

IV. Strateegilise kauba komisjoni 2009. aasta tegevuse statistika

1. Väljastatud litsentside, õiendite ja lõppkasutuse järelevalve dokumentide ning osutatud konsultatsioonide arv

Strateegilise kauba komisjon väljastas strateegilise kaubaga seotud erilubasid ja lõppkasutuse järelevalve dokumente järgmiselt:

- kaheksa kasutusega kauba väljaveolitsentse – 21;
- sõjalise kauba sisseveolitsentse – 57;
- sõjalise kauba väljaveolitsentse – 25;
- transiidilube – 3;
- rahvusvahelisi impordisertifikaate – 1;
- lõppkasutaja sertifikaate – 24;
- EU001 väljaveo üldloa kasutaja õiendeid – 2.

Kokku väljastati 2009. aastal 133 dokumenti, sealhulgas 106 eriluba, 25 lõppkasutuse järelevalve dokumenti ja 2 üldloa EU001 kasutaja õiendit. Strateegilise kauba erilubade alusel eksporditi, imporditi ning viidi Eestist läbi kaupu koguväärtuses üle 98 miljoni krooni ning lõppkasutuse järelevalve dokumente väljastati kauba kohta, mille summa ületas 518 miljonit krooni (vt statistika lisades).

Strateegilise kauba komisjoni sekretariaat osutas isikutele strateegilise kauba litsentsimist ja kauba nimekirja kuulumise määramist käsitlevaid konsultatsioone ligi 200 korral. Lisaks pöördusid Maksu- ja Tolliameti ametnikud regionaalsete strateegilise kaubaga tegelevate kontaktisikute poole arvamuse saamiseks küsimuses, kas kaup võib kuuluda strateegilise kauba hulka ning vajada litsentsi või mitte, 551 korda, mis on 1,5 korda enam kui 2008. aastal, kui ametnike pöördumiste arv oli 338. Samuti kasvas strateegilise kauba kohta tolli infotelefoni vahendusel tehtud kliendipäringute arv, mis näitab vedajate teadlikkuse kasvu eriluba vajavate kaupade suhtes.

Strateegilise kauba seaduse § 5 kohaselt tuleb teavitada tolli Euroopa Liidu liikmesriikide vahel liikuvast kaubast vähemalt 24 tundi enne piiriületust. 2009. aastal saatsid strateegilise kaubaga tegelevad ettevõtted ja isikud Maksu- ja Tolliametile kokku 105 sellekohast teatist. Kahel korral jäeti teatis esitamata, mille alusel Maksu- ja Tolliamet algatas väärteo menetluse. Korduvrikkujaid teatiste esitamata jätmise suhtes ei ole.

Strateegilise kauba komisjon kasutab omavaheliseks suhtluseks kõiki tavapäraseid sidevahendeid. Litsentside menetlemiseks kasutatakse spetsiaalset programmi Tracker. Lisaks pidevale suhtlemisele elektrooniliste infokanalite kaudu toimus 2009.

aastal komisjoni 18 virtuaal-, 1 füüsilise osalusega tava- ning 2 erakorralist koosolekut.

2. Sõjalise kauba vahendajate riiklikusse registrisse kandmine või sellest keeldumine

Aastal 2009 esitati strateegilise kauba komisjonile üks sõjalise kauba vahendajate riiklikusse registrisse kandmise taotlus, mis rahuldati. Samuti rahuldati 2009. aasta alguses taotlus, mis saabus 2008. aasta lõpus. 2009. aasta lõpu seisuga oli sõjalise kauba vahendajate riiklikusse registrisse kantud viis vahendajat (Musket OÜ, Dolfin Aero OÜ, Fortestar OÜ, Atostat OÜ ja Stratlink OÜ).

3. Litsentsi, õiendi või lõppkasutuse järelevalve dokumendi väljastamisest keeldumine

Komisjon ei rahuldanud esitatud taotlusi kahel korral. Keeldumisotsuse langetamisel tugines komisjon strateegilise kauba seaduse §-le 16 ning Euroopa Nõukogu ühisele seisukohale 944/2008, millega määratletakse sõjatehnoloogia ja –varustuse ekspordikontrolli reguleerivad ühiseeskirjad.

4. Strateegilise kaubaga seotud õigusrikkumised ja rahvusvahelise sanktsiooni rikkumised

2009. aastal avastas Maksu- ja Tolliamet strateegilise kauba valdkonnas kokku 26 rikkumist, mis olid seotud litsentsita kauba veoga või Euroopa Liidu sisese teatise esitamata jätmisega. Rikkumiste arv kasvas võrreldes 2008. aastaga 11 juhtumi võrra.

Kaitsepolitseiametil oli 2009. aastal põhjust alustada kriminaalmenetlust karistusseadustiku § 392 järgi – strateegilise kauba ebaseaduslik sisse- või väljavedu – 19 korral, millest 17 puhul tuvastati isikute tegevuses kuritegu ning 2 juhtumi kriminaalmenetlus lõpetati, kuna algselt strateegiliseks kaubaks peetud objektid selleks siiski ei osutunud.

Ebaseaduslik sisse- või väljavedu tuvastati järgmiste strateegiliste kaupade suhtes: helikopteri varuosad, elektrišokiaparaadid, tulirelvade detailid ja gaasimaskid, pürotehnika jm. Üheksa nimetatud kuritegudest olid seotud elektrišokiaparaatide ebaseadusliku sisse- või väljaveoga. Viiel juhul olid kuriteo objektiks tulirelvade detailid, mis ei ole käsitletavad tulirelvade oluliste osadena relvaseaduse mõistes, kuid mille Eestisse sissetoomise, Eestist väljaviimise või transiidi korral peab olema strateegilise kauba seaduse ja sõjaliste kaupade nimekirja kohaselt strateegilise kauba komisjoni väljastatud eriluba.

Arvestades toimepandud süütegude asjaolusid ja isikute süü suurust, peeti seitsme eelloetletud strateegilise kaubaga seotud kuriteo puhul võimalikuks tagada seadusest tulenevate kontrollinõuete vastu eksinud isikute edaspidine õiguskõuetasuline käitumine neid kriminaalkorras karistamata ning menetlused nende suhtes lõpetati avaliku huvi puudumise tõttu. Kahe juhtumi puhul rakendati kahtlustatava kinnipidamise asendamist. Kaheksa strateegilise kaubaga seonduva kriminaalasja kohta tehakse otsus 2010. aastal.

Kontrollinõudeid rikkunud isikud pidid tasuma sunnirahadena või kuriteoga tekitatud kahju hüvituseks riigituludesse kokku 80800 krooni. Väikseim määratud sunniraha

summa oli 3000 krooni ja suurim 20000 krooni. Võrdluseks: riigilõiv strateegilise kauba komisjonilt õigel ajal taotletud litsentsi eest oleks olnud 200 krooni.

Lisa 1. Litsentside ja õiendite (üldloa nr EU001) alusel sisse-, välja- ja läbiveetud kaup, selle väärtus ning päritolu- ja sihtriigid

Kauba kategooria	Kogus	Väärtus	Päritolu	Sihtriigid
Kahesuguse kasutusega kauba väljavedu				
1A004	19100 jm	27878 EUR	EE	RU
1A007	17 tk	2802,34 EUR	EE	US, LV, SE,
1C350	362000 kg	30000 EUR	EE	NO
		2654640 EEK		RU, BY
		105400 USD		
		5987 USD		
5A002a1	863 tk	300668,4 EUR	SE	KZ, US, TR
6A002	4 tk	7015 EUR	EE	ZA, CL
9A012	1 tk	0 EEK	CA	CA
9A115	1 tk	10500 USD	EE	CA
Sõjalise kauba väljavedu				
ML1	3 tk	608 USD	US	LV
ML4	448236 tk	5488600 EEK	EE	OM, MY, GB,
		3036 GBP		NL, KE
ML6	7561 tk	354873,6 EUR	GB, EE	FI
		576911 EUR		
		25000 EEK		LV, EE, CZ,
ML10	44 tk	1005770 EUR	RU, CZ, UA, EE	RU, CA, IT,
		99890 USD		SK
ML14	2471 kompl	736042,5 EUR	EE	FI, DK, IN,
ML15	2 kompl	219900 EEK	US	AE, NLGE
				US
Sõjalise kauba sissevedu				
ML1	2098 tk	714, 62 EUR	FI, CA, US, EE,	
	28 komplekti	665366,4 EEK	IL, GB, CH	EE
	1 m	1207,93 USD		
ML3	300000 tk	2850000 EEK	US	EE
ML4	162 tk	199700 EEK	SE, CH, FI	EE
	500 kg			
	100 komplekti			
ML6	7974 tk	609443 EUR	GB, SE, DE	EE
ML10	186 tk	53376 EUR	CA, CZ, RU, US	EE
		1350175 USD		
		1120 CAD		
ML11	253 tk	18661 USD	CA, US	EE
ML13	9 tk	10058,2 EUR	PL, DE	EE
ML14	4 tk	1000 EUR	CA	EE
	2 komplekti			
ML15	7 tk	4723 USD	US, CH	EE
	5 komplekti	9483,85 EUR		
		69600 CHF		
		109900 EEK		
EST 7	75 tk	541000 EUR	AT, US	EE
		4717,7 USD		

Sõjalise kauba transiit ML10	1 tk 2 komplekti	23500 USD	PE, RU	RU
--	---------------------	-----------	--------	----

Lisa 2. Väljastatud lõppkasutuse järelevalve dokumendid

Kauba kategooria	Kogus	Väärtus	Päritolu	Sihtriigid
Lõppkasutaja sertifikaat				
ML1	5353 tk 8 komplekti	6600 GBP 66360 USD 21696 EUR	UK, TR, DE	EE
ML2	3393 tk 204 tk	2458344 EUR 35561,75 USD 155831 SEK	FI, DE, US, ES, SE	EE
ML3	9851500 tk 150 komplekti	308805 EUR 3506391,31 USD	FI, ES, BR	EE
ML4	240 tk	1000 EUR	BG	EE
ML5	16 tk 2 komplekti	289580,85 EUR	SE, US	EE
ML7	8 tk	780 EUR	US	EE
ML10	1185 tk	111594 EUR	CZ, IT	EE
ML11	1 ühik 111 tk 10 ühikut 5 partiid	25937675 EUR	GB, FR	EE
N/A*	1 komplekt	17500000 EEK	BE	EE
Rahvusvaheline impordisertifikaat				
ML1	2000 tk	575000 EEK	US	EE
ML3	300000 tk	2850000 EEK	US	EE

* - Nimetatud kaup ei kuulu ühegi strateegilise kauba nimekirja kategooria alla ent müüja firma nõudel väljastati lõppkasutaja sertifikaat.